

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора економічних наук, професора
Мартинюка Володимира Петровича
на дисертаційну роботу
Сороківської Олени Анатоліївни
на тему: «**Інноваційні напрями підвищення економічної безпеки
підприємств малого бізнесу в умовах конфліктних ситуацій**»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

***Актуальність теми наукового дослідження та її зв'язок з науковими
темами, планами, програмами***

Побудова ефективної системи управління економічною безпекою в нестабільному середовищі сьогодення є одним з найважливіших завдань забезпечення конкурентоспроможності малих підприємств України. Існуючі реалії вітчизняної економіки та наявність складних конфліктних ситуацій, нажаль, накладають численні обмеження на процеси розвитку у багатьох сферах, що особливо торкається капіталоємкої переробної промисловості. Інвестиційна привабливість малого бізнесу в цілому знаходиться на низькому рівні, а затяжна фінансова криза знову висуває на перші позиції проблему недостатності фінансового забезпечення функціонування системи економічної безпеки. Посилення кризових явищ в економіці, прояв численних загроз в зовнішньому середовищі малих підприємств звичайно відображаються на порушенні стану їх економічної безпеки, що в подальшому гальмує важливі інноваційні процеси.

Водночас, саме кризові умови функціонування мають стимулювати підприємства до пошуку нових підходів, методів та інструментів управління, спрямованого на розвиток і забезпечення економічної безпеки. І саме ті підприємства, які обирають інноваційний шлях розвитку, зможуть превентивно перебудувати власну систему управління з урахуванням сучасних та майбутніх загроз. Такий шлях дає змогу подолати кризу сьогодні та не допустити її в майбутньому.

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ГУЛЮЯ	
Вхідний №	1128-1724
«26»	09 2016 р.
Підпис	

Відтак проблематика наукового пошуку та розроблення нових підходів до комплексного управління розвитком підприємств малого бізнесу з урахуванням чинників інноваційності та економічної безпечності, якій присвячено дане дослідження, набуває все більшої актуальності.

Дослідження виконано у відповідності до напряму науково-дослідних робіт Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя у рамках науково-дослідних тем: «Інноваційні підходи в управлінні економікою підприємств в сучасних умовах» (№ ДР 0111U002591, 2011-2015 pp.), де автором розроблено науково-методичні рекомендації щодо соціально-економічного оцінювання та планування інноваційного розвитку малих підприємств (довідка від 19.02.2016 № 2/28-454); «Дослідження ефективності територіальних і глобальних інституційних перетворень та їх впливу на економічний розвиток регіону» (№ ДР 0102U002301, 2002-2004 pp.), де автором розроблено концепцію комплексних регіональних досліджень економічної безпеки (довідка від 19.02.2016 № 2/28-454).

Також матеріали дисертаційного дослідження було використано при виконанні міжнародного проекту «Міжуніверситетські стартап центри для розвитку та підтримки студентських інновацій» (№ МР 530349-TEMPUS-1-2012-1-FR-TEMPUS-JPHES, 2012-2015 pp.), де автором розроблено окремі положення щодо розвитку інноваційних напрямів підприємницької діяльності, удосконалено механізм формування інноваційних кластерів за участю підприємств малого бізнесу та запропоновано методику економічного оцінювання можливостей розвитку їх інноваційного потенціалу (довідка від 14.03.2016 № 2/28-686).

У межах міжнародного грантового проекту «Екологічно відповідальний бізнес: дослідження та впровадження європейської практики» (№ МР 564645-EPP-1-2015-1-UA-EPPJMO-MODULE, 2015-2018 pp.) автором розроблено концепцію управління екологічно складовою економічної безпеки малих підприємств, а також проведено оцінювання рівня екологічної складової безпеки малих підприємств України в умовах конфліктних ситуацій (довідка

від 14.03.2016 № 2/28-686).

Отже, обрана Сороківською О.А. тема дисертаційного дослідження є актуальною, оскільки розроблення теоретико-методологічного базису безпекоорієтованого управління розвитком підприємств малого бізнесу в умовах конфліктних ситуацій відповідає сучасним запитам теорії та практики у цій сфері.

***Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень,
висновків та рекомендацій дисертації***

Ознайомлення зі змістовим наповненням дисертації, автореферату та публікацій автора дозволяє зробити висновок про те, що наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані у дисертаційній роботі, характеризуються належним рівнем обґрунтованості та достовірності, оскільки базуються на: узагальненні наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячених проблематиці управління економічною безпекою та інноваційним розвитком підприємств малого бізнесу; вивчені законодавчих та нормативно-правових актів України, офіційних матеріалів Державного комітету статистики України, Міністерства промислової політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України; дослідженнях офіційних публікацій міжнародних організацій, експертних оцінок рейтингових агентств, матеріалів науково-практичних конференцій, матеріалів, розміщених на офіційних сайтах мережі Інтернет, звітних матеріалів окремих суб'єктів малого бізнесу України та формуванні результатів особистих досліджень автора.

Дослідження проведено з використанням сучасних наукових методів – емпіричного дослідження, семантичного аналізу та синтезу, історичного та контент-аналізу, теорії систем, гносеологічного та системного аналізу, методу порівняння і наукової абстракції, економіко-статистичного, порівняльного, факторного та логічного аналізу, системного підходу, методу анкетування, а також прийомів економіко-математичного моделювання,

використання елементів графічного, матричного методів, застосування процедури експертного оцінювання та методу штучних нейронних мереж.

Структура роботи є логічною, а її зміст відповідає назві теми та засвідчує завершеність дослідження. Запропоновані висновки і рекомендації цілком логічно випливають із положень дисертаційної роботи.

Обґрунтованість і достовірність положень дисертаційної роботи, отриманих висновків та рекомендацій підтверджується їх апробацією на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Основні наукові та прикладні результати дисертації опубліковано у 47 наукових працях загальним обсягом 39,64 друк. арк., з яких 28,42 друк. арк. належать особисто автору. Публікації з достатньою повнотою відображають зміст дисертаційної роботи. Кількість, обсяг та якість друкованих праць надають авторові право публічного захисту дисертації.

Таким чином, можна стверджувати, що дисертація є завершеною науковою працею із логічною, цілісною композицією, науковим стилістичним наповненням та авторською манeroю викладення матеріалу.

Наукова новизна отриманих результатів

Дисертаційна робота Сороківської О.А. є завершеним науковим дослідженням, що містить наукові положення та науково обґрунтовані результати щодо розвитку інноваційних напрямів управління економічною безпекою підприємств малого бізнесу в умовах конфліктних ситуацій, щодо яких здобувач є суб'єктом авторського права. Основним науковим доробком дисертації слід вважати вирішення важливої наукової проблеми щодо розроблення теоретико-методологічного базису, методичних підходів і рекомендацій щодо формування та застосування інноваційних напрямів підвищення економічної безпеки малих підприємств.

Конкретні наукові результати, які розкривають особистий внесок автора в розробку досліджуваної проблеми і характеризують наукову новизну проведеного дослідження, викладено у наступних положеннях.

У дисертаційній роботі удосконалено категоріальний апарат управління економічною безпекою підприємства в контексті його уточнення, зокрема запропоновано авторське визначення понять: «економічна безпека малого підприємництва» (стор. 46), «економічна безпека підприємства» (стор. 69) та «забезпечення економічної безпеки малого бізнесу» (стор. 97), у яких акцентовано увагу на необхідності реалізації сукупності взаємопов'язаних і взаємообумовлених дій суб'єктів підприємницької діяльності із формування такого механізму управління процесами залучення ресурсів та їх перетворенням у суспільно корисні продукти, який, поряд із виробничими, містить методи технології ефективної взаємодії з усіма групами зацікавлених осіб для протидії реальним і потенційним загрозам середовища господарювання. Таке уточнення дозволить підвищити ефективність прийняття управлінських рішень у процесах формування економічної безпеки підприємств малого бізнесу.

Також у представленаому дослідженні було поглиблено визначення поняття «управління інноваційною складовою економічної безпеки» (стор. 321), яке запропоновано розглядати з позицій поєднання інвестиційної та інноваційної діяльності підприємства. Уточнене поняття акцентує увагу на можливості інноваційного розвитку шляхом використання інноваційного потенціалу суб'єктів малого бізнесу.

Автор провела удосконалення класифікації складових економічної безпеки (стор. 100-101), шляхом доповнення її інноваційно-забезпечуючою складовою. Цю складову запропоновано розуміти як сукупність необхідних взаємопов'язаних елементів, діяльність яких спрямована на розвиток інноваційної діяльності та активізацію інноваційного потенціалу підприємства з метою захисту економічних інтересів та створення ефективної системи економічної безпеки. Уведення такої складової дає змогу розглядати інноваційний процес як певний вид діяльності, спрямований на забезпечення достатнього рівня економічної безпеки.

У представленій роботі поглиблено систему принципів забезпечення інформаційної безпеки суб'єкта малого бізнесу шляхом доповнення її такими видовими ознаками як комплементарність, синергізм, активний вплив, суб'єктність, рефлексія, компроміс та когнітивність (стор. 245). Застосування розширеної класифікації принципів дозволить керівництву малих підприємств значно підвищити ефективність діяльності щодо збирання, опрацювання, використання та зберігання інформаційних ресурсів.

Результати проведеного дослідження дали змогу автору сформувати модель взаємодії учасників інноваційного кластера за участю суб'єктів малого бізнесу (стор. 296). Така модель ґрунтуються на оцінюванні їх інноваційного потенціалу та передбачає створення інтегрованої сукупності малих підприємств на основі постійного обміну інформацією, використання спільних конкурентних переваг, формування єдиного освітнього центра та ІТ-платформи, координації дій з метою одержання синергійного ефекту від діяльності кластерного утворення. Розроблена модель дає змогу активізувати важливі інструменти кластерного розвитку з метою реалізації капіталомістких інвестиційних проектів за участю підприємств малого бізнесу на регіональному рівні.

Розроблений дисертантом інструментарій оцінювання ефективності системи економічної безпеки підприємств малого бізнесу (стор. 341 – 360), базується на поєднанні кількісних індикаторів основних функціональних підсистем економічної безпеки та якісних показників і факторів впливу. Використання розробленого інструментарію дало змогу сформувати узагальнючу матрицю ефективності системи економічної безпеки. Використання запропонованого інструментарію надає можливість керівництву малого підприємства своєчасно коригувати реалізацію планів його розвитку для підтримання достатнього рівня економічної безпеки.

У дисертаційній роботі розроблено концепцію управління інноваційною складовою економічної безпеки підприємств малого бізнесу (стор. 316 – 338), яка передбачає визначення інтегрального індикатора стану і потенціалу

розвитку цієї складової на основі обґрунтованої сукупності часткових показників та з урахуванням стадії життєвого циклу підприємства. Саме визначення стадії життєвого циклу дає змогу комплексно оцінити існуючий рівень інноваційної складової економічної безпеки малих підприємств, а також структурувати дії щодо її розвитку за тими елементами, що є важливими для підтримання економічної безпеки підприємства на відповідному етапі його життєвого циклу.

Автором удосконалено структурну модель діалектичного пізнання економічної безпеки малого підприємства (*стор. 71–72*), яка дозволила розглядати систему його економічної безпеки крізь призму різних аспектів діяльності, досліджуючи його як специфічну соціальну одиницю, суб'єкта підприємницької та господарської діяльності, а також як складову національної безпеки в економічній сфері. Така модель дає змогу розглядати систему економічної безпеки підприємства крізь призму забезпечення його економічних інтересів та збалансування взаємовідносин із зовнішніми контрагентами.

У роботі розвинуту методологію економічного оцінювання можливостей розвитку інноваційного потенціалу підприємств малого бізнесу та його впливу на підвищення рівня економічної безпеки (*стор. 270–281*). Така методологія ґрунтується на поєднанні методів ABC та XYZ-аналізу та передбачає формування інтегрованої матриці результатів аналізу. Формування інтегрованої матриці дозволяє визначити функціональні напрямки та ключові чинники реалізації інноваційної діяльності та управління інноваціями на малих підприємствах.

Результати проведеного аналізу дозволили автору провести удосконалення процесу моніторингу інформаційних ресурсів стосовно проявів явища рейдерства у діяльності малих підприємств України (*стор. 210–226*). У роботі було проведено дослідження показників медіа-активності друкованих регіональних видань, повідомлень інформаційних агенцій та Інтернет-джерел. Результати досліджень дозволили визначити рівень

ризикованості діяльності малих підприємств у різних сферах переробної промисловості, а також розробити ряд рекомендацій щодо передбачення та уникнення ними рейдерських атак.

Здійснене у дисертації моделювання системи моніторингу економічної безпеки підприємств малого бізнесу (*стор. 376–416*) ґрутувалось на застосуванні економіко-математичного інструментарію, а саме методу штучних нейронних мереж зустрічного розповсюдження. Використання цього методу дало виявляти приховану структуру сукупності багатомірних даних системи економічної безпеки за допомогою кластерів, визначати приналежність малого підприємства до певного кластера, а також сортувати об'єкти дослідження за складними критеріями вибору.

Удосконалений науково-методичний підхід до оптимізації процесів прогнозування фінансових індикаторів системи економічної безпеки малого підприємства (*стор. 363–375*) передбачав побудову регресійних моделей взаємозалежності обсягу витрат на діяльність, пов'язану із забезпеченням економічної безпеки, та обсягу чистого прибутку малих підприємств. Результатом застосування удосконаленого підходу є вибір адекватної моделі для прогнозування впливу витрат, пов'язаних із організацією економічної безпеки, на результативні показники діяльності суб'єкта малого бізнесу;

У дисертаційному дослідженні також поглиблено науково-методичний підхід до визначення основних чинників виникнення конфліктів у сфері господарської діяльності малих підприємств (*стор. 186–210*). Такий підхід дозволяє виокремити позиції різних груп зацікавлених осіб і тим самим мінімізувати деструктивні наслідки конфліктів на підприємствах малого бізнесу. Застосування удосконаленого підходу дає змогу розробити превентивні заходи з метою запобігання виникненню конфліктних ситуацій у майбутньому, а також підвищити рівень економічної безпеки малого підприємства шляхом формування та вибору методів мінімізації негативних наслідків конфліктів.

Наведені наукові результати представляють цілісне завершене дослідження і вирішують важливу наукову проблему на відповідному науковому і методологічному рівні.

Практичне значення отриманих результатів

Практичне значення дисертаційної роботи полягає у розробленні науково обґрунтованих, методично-закінчених рекомендацій щодо інноваційних напрямів формування безпеки орієнтованого управління підприємствами малого бізнесу, що впроваджені на вітчизняних малих підприємствах: ТОВ «Вітекс», м. Миколаїв (довідка від 16.02.2016 р. № 2-16/02), ПМП «РОСТ», м. Тернопіль (довідка від 5.02.2016 р. № 17), ПП «Ветком», м. Луцьк (довідка від 16.09.2015 р. № 323/17), СМП «Тайл», м. Тернопіль (довідка від 16.06.2015 р. № 428), СМП «WERNER», м. Київ (довідка від 13.10.2015 р. № 765), СМП «К ВОТА», м. Тернопіль (довідка від 22.02.2016 р. № 18), ТОВ «Рівнебудтандем», м. Рівне (довідка від 9.11.2015 р. № 589), ПП «І.В. Ексім», Чернівецька область (довідка від 16.03.2016 р. № 19), ПП «Вуличне радіо», м. Тернопіль (довідка від 10.02.2015 р. № 453).

Практичну цінність підтверджує використання результатів роботи у навчальному процесі Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пуллюя при підготовці спеціалістів та магістрів спеціальностей 7.03060101, 8.03060101 «Менеджмент організацій та спеціальностей» в якості основи навчальних дисциплін «Управління економічною безпекою підприємства», «Корпоративне управління», «Інвестиційний менеджмент» (довідка від 22.02.2016 р. № 2/28-462), а також у навчальний процес Тернопільського інституту соціальних та інформаційних технологій при підготовці спеціалістів спеціальностей 7.03050401 «Економіка підприємства» та 7.03050701 «Маркетинг» для формування окремих тем з курсів «Економіка і організація інноваційної діяльності», «Економічна діагностика та управління потенціалом підприємства», «Інноваційна політика», «Управління проектами» (довідка від

14.04.2016 р. № 07-01/04/16). Усі довідки розміщено у додатках до дисертації.

Ідентичність змісту автoreферату та основних положень дисертації

Автореферат дисертації відповідає встановленим вимогам МОН України до дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук (зокрема, п.13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника»). Зміст автoreферату повною мірою стисло висвітлює основні положення дисертації.

Зauваження та дискусійні положення дисертації

Разом з тим, робота не позбавлена ряду недоліків та дискусійних положень, серед яких слід відзначити такі:

1. У дисертаційному дослідженні автору варто було б більше приділити уваги обґрунтуванню місця економічної безпеки малого підприємництва у системі економічної безпеки (пп. 1.1 с.34 та рис. 1.3. с.35).
2. На стор. 87-88 дисертації автор розглядає поняття "загроза" та підходи до їх класифікації у системі економічної безпеки. Дисертація виглядала б більш завершеною за умови виокремлення загроз саме системи економічної безпеки малого підприємства.
3. У пп.1.3 «Методологічний інструментарій системи економічної безпеки малого підприємства» на стор. 94 дисертації автор визначає систему принципів, на яких ґрунтуються функціонування системи економічної безпеки малого підприємства (рис. 1.13.). Однак, автором не зроблено обґрунтовані висновків про доцільність використання саме цих, а не інших принципів щодо функціонування системи економічної безпеки малого підприємства.
4. На ст. 300 дисертаційного дослідження автор з незрозумілих причин, аналізуючи світовий досвід формування кластерів, розглядає Україну серед країн СНД.

5. Вважаю, що у рамках докторських дисертаційних досліджень вибірка підприємств для проведення аналізу повинна охоплювати хоча б регіон, а краще цілу державу. Тому, проведений автором у п. 4.1 АВС та XYZ-аналізу потрібно продовжувати аналізом підприємств на мезо- та макрорівні.

6. У дисертації, зокрема у вступі та на ст. 324-328..., використовуються поняття “інтегрований показник економічної безпеки” та “інтегральний показник економічної безпеки”, які за своїм змістом не є тотожними. У теорії безпекознавства у подібних випадках прийнято застосовувати поняття “інтегральний показник”. Крім того, вітчизняна і світова наукова думка володіє набагато кращим апаратом встановлення вагових коефіцієнтів для окремих складових інтегрального показника, а ні ж експертні оцінки. Також, з дисертації не зрозуміло, як формуються проміжні показники оцінки наявності технологічних, трудових, фінансових і виробничих ресурсів та що означає $\sum_{i=1}^n \Pi$ на рис. 4.11 та на ст. 331.

7. Потребує додаткового наукового обґрунтування використання для оцінки стійкості інноваційно-інвестиційного розвитку мілих підприємств саме показника для галузі машинобудування (ст. 335).

Висловлені щодо роботи зауваження не знижують загальну позитивну оцінку проведеного дослідження на тему: «Інноваційні напрями підвищення економічної безпеки підприємств малого бізнесу в умовах конфліктних ситуацій», яке являє собою актуальну, цілісну та завершену наукову роботу, містить елементи наукової новизни, має теоретичне та практичне значення.

Відповідність дисертації нормативним вимогам «Положення про порядок присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника»

У роботі досягнуто поставлену мету і вирішено окреслені завдання дослідження. На основі отримання достовірних наукових результатів

вирішено важливу наукову проблему, яка полягає у розробленні теоретико-методологічного базису, методичних підходів і рекомендацій щодо формування та застосування інноваційних напрямів підвищення економічної безпеки суб'єктів малого бізнесу в умовах конфліктних ситуацій.

Дисертація виконана належному науковому рівні та повністю відповідає вимогам нормативних документів МОН України до дисертацій, зокрема пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника».

Загальна оцінка дисертації

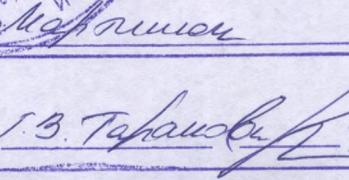
Дисертаційна робота «Інноваційні напрями підвищення економічної безпеки підприємств малого бізнесу в умовах конфліктних ситуацій» за своїм змістом відповідає паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

За формальними та змістовними ознаками дисертаційна робота повністю відповідає вимогам нормативних документів МОН України до дисертацій, зокрема пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року), а її автор, Сороківська Олена Анатоліївна, є сформованим науковцем, який заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки
та інтелектуальної власності
Тернопільського національного
економічного університету МОН України

В.П. Мартинюк

Підпис	
Завіряю:	
Зав. загальним відділом	